

1 Veri kararı tek başına verir mi?

Bir kurul sulak alan yanında iki proje değerlendiriyor. Gelecek kuşakların geri döndürülemez kayıplardan korunmasına öncelik verme ilkesini kabul ediyor; ancak ekonomik yararı da dikkate alıyor.

	P projesi	R projesi
İstihdam (iş sayısı)	120 iş	90 iş
Yaşam alanında geri döndürülemez kayıp	Yaşam alanının %20'sinde geri döndürülemez kayıp	Yaşam alanında geri döndürülemez kayıp yok
Maliyet	Eşit	Eşit

Bilimsel rapor bu etkileri saptıyor; hangi değere öncelik verileceğini belirlemiyor.

Kurulun R'yi seçmesini hangi argüman gerekçelendirir?

- A) R daha az iş sağlar; daha az istihdam her durumda daha değerlidir.
- B) Maliyetler eşittir; eşit maliyet bütün sonuçların eşit olduğunu gösterir.
- C) Kabul edilen ilke kayıpsız seçeneğe öncelik verir; iş farkı bu ilkeyi tek başına geçersiz kılmaz.
- D) R seçilmiştir; seçilen proje doğru olduğundan ayrıca gerekçe aranmaz.
- E) Bilimsel ölçüm R'nin ahlaken doğru olduğunu tek başına kanıtlamıştır.

2 Aynı oran yeterli mi?

Bir staj sistemi iki okul grubunun başvurularını değerlendiriyor. Tasarımcı, "Kabul oranları aynı olduğuna göre sistem hiçbir gruba dezavantaj yaratmamıştır." diyor. Kayıtlar yalnız başvuru yapabilenleri içeriyor.

	A grubu	B grubu
Başvuru sayısı	100 başvuru	40 başvuru
Kabul sayısı	50 kabul	20 kabul

Başvuru yalnız sürekli internet bağlantısıyla tamamlanabiliyor. Gruplardaki başvuruya uygun toplam öğrenci sayıları ve bağlantıya erişim verileri kayıtlı değil.

Hangi yeni bulgu, tasarımcının gerekçesindeki eksikliği en doğrudan gösterir?

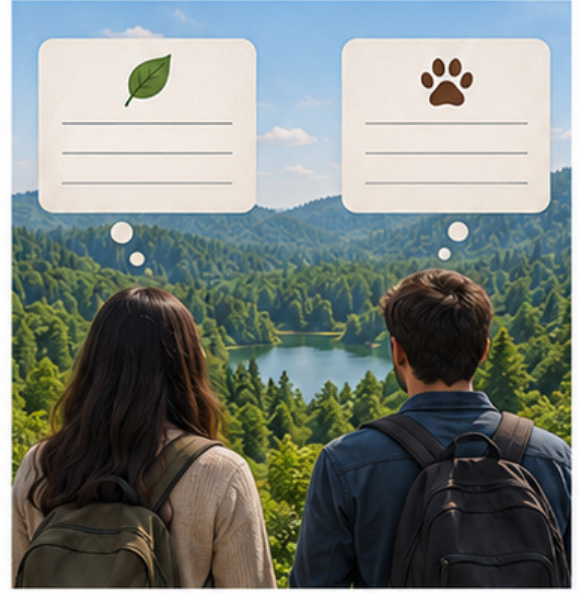
- A) Her iki grupta uygun 100 öğrenci vardır; B'de 60 kişi bağlantı yokluğundan başvuramamıştır.
- B) A'da 50, B'de 20 kişinin kabul edildiği yeniden doğrulanmıştır.
- C) Başvurular aynı bilgisayar programında değerlendirilmiştir.
- D) A grubundan kabul edilenlerin çoğu sistemi beğendiğini söylemiştir.
- E) Kabul oranlarının ikisinin de %50 olduğu yeniden hesaplanmıştır.

3. Aynı karar, farklı gerekçe

İki kişi aynı ormanın korunmasını savunur. Ela, ormanın insanlara su ve dinlenme imkânı sağladığını vurgular. Can, insanlara yararı bulunmasa da canlıların yaşam alanının korunmaya değer olduğunu söyler.

Hangi değerlendirme görüşleri doğru ayırır?

- A) Aynı kararı savundukları için değer gerekçeleri de aynıdır.
- B) Ela yalnız ormanın değerini inkâr eder, Can yalnız ekonomik gelir hesaplar.
- C) Ela insan yararını, Can insan yararına indirgenmeyen değeri öne çıkarır; sonuç ortak olsa da gerekçeler farklıdır.
- D) Can'ın görüşü herhangi bir olgusal araştırmayı mantıken yasaklar.
- E) Ela'nın gerekçesi ormandaki bütün canlıların insana aynı yararı sağladığını kanıtlar.

4. Temsil edilmeyen kuşak

Bir kurul kaynak kullanımında yalnız bugün oy kullanabilenlerin çıkarını hesaba katmaktadır. Aynı kaynak gelecekteki insanların temel ihtiyaçlarını da etkileyecektir. Eleştiri, gelecektekilerin toplantıya katılamamasına rağmen etkilenmelerinin dikkate alınması gerektiğini söyler.

Eleştirinin temel sorusu hangisidir?

- A) Karardan etkilenen fakat bugün temsil edilemeyen kişilere karşı sorumluluğun nasıl kurulacağı.
- B) Bugünkü bütün ihtiyaçların gerçek olmadığı.
- C) Geleceğin her ayrıntısının kesin bilindiği.
- D) Toplantıda çoğunluk varsa hiçbir değer çatışmasının kalmayacağı.
- E) Gelecek insanların sayısı bilinmediği için kaynakların sınırsız olduğu.

5. Olgu ve ilkeyi eşleştir

İfadeler:

- 1 – Proje belirli bir yaşam alanını küçültecek.
- 2 – Geri döndürülemez kayıplar karşısında gelecek kuşakların çıkarı önemsenmelidir.
- 3 – Bu ilke ve rapor birlikte değerlendirilerek daha az kayıp yaratan seçenek tercih edilmelidir.

Türler:

- A – Değer ilkesi.
- B – Olgusal etki iddiası.
- C – İlke ve olguyu birleştiren karar gerekçesi.

İfadeleri türlerle eşleştiriniz. Birinci ifadenin doğrulanmasının neden ikinci ilkeyi tek başına kanıtlamadığını açıklayınız.

6. Karşı görüşü adil anlatmak

Bir grup kıyıdaki üretim tesisini çevresel etkileri nedeniyle sınırlamak ister. Karşı görüş, geçimini tesisten sağlayanların gelir kaybını ve geçiş desteğini tartışmaya açar. İlk grup bunu “Karşı çıkanlar doğayı hiç önemsemiyor.” diye özetler.

Hangi yanıt karşı görüşü adil değerlendirir?

- A) Gelir kaybı olanların çevre hakkında konuşma hakkını reddetmek.
- B) Geçim ve geçiş desteği gerekçesini tanıyıp çevresel hedefle birlikte değerlendirilebilir seçenekleri tartışmak.
- C) Tesisin yararı olduğu için çevresel etkiyi incelememek.
- D) Her iki görüşü incelemeden eşit derecede doğru ilan etmek.
- E) Tartışmayı yalnız iki grubun kişi sayısına indirgemek.

7. Varsayılan seçeneğin etkisi

Bir uygulama kayıt sırasında konum paylaşımını önceden açık seçer. Kullanıcı kapatabilir; ancak seçenek küçük bir bağlantının arkasındadır. Tasarımcı “Kullanıcı değiştirebildiği için tasarımın kararına hiçbir etkisi yoktur.” der.

Hangi değerlendirme uygundur?

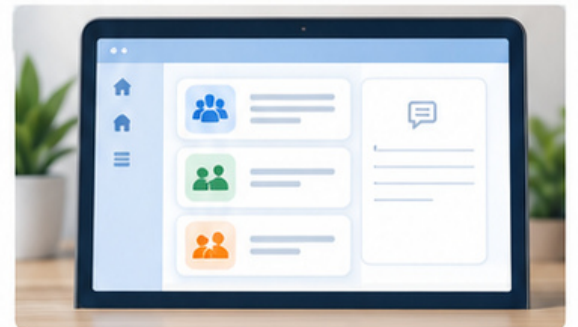
- A) Bütün kullanıcıların aynı kararı vereceği kesinleşmiştir.
- B) Küçük bağlantı bulunduğu için hiçbir kullanıcı ayarı değiştiremez.
- C) Konum verisi varsa uygulamanın bütün amaçları zorunlu olarak kötüdür.
- D) Tasarım kararları yalnız teknik olduğundan değer tartışmasına kapalıdır.
- E) Seçeneğin değiştirilebilir olması, başlangıç ayarı ve görünürlüğün kullanıcı davranışını etkileyebileceğini ortadan kaldırmaz.

8. Sistem önerir, kim karar verir?

Bir okul sistemi etkinlik gruplarını otomatik önerir. Öğrenciler gerekçeyi göremez ve hatalı bilgiye itiraz edemez. Yönetim “Öneri olduğu için karar gücüyle ilgisi yok.” der; öğretmenler önerileri çoğu zaman aynen uygular.

Öneri ile fiilî karar etkisi arasındaki farkı açıklayınız. Öğrencilerin bilgi ve itiraz imkânını güçlendiren iki tasarım ilkesi öneriniz.

9. Yanlış ikili seçim

Bir tartışmada “Ya parkı tamamen kapatırız ya da her yerde sınırsız kullanım olur.” denir. Ekte, hassas alanı koruyup diğer kısımlarda kontrollü kullanım sağlayan üçüncü plan da vardır.

Üçüncü planın varlığı neyi gösterir?

- A) İlk iki planın her ayrıntısının mutlaka yanlış olduğunu.
- B) Koruma değerinin tartışılmayacağını.
- C) İki uç seçeneğin tüm olasılıkları tüketmediğini; alternatiflerin ölçütlerle değerlendirilmesi gerektiğini.
- D) Kontrollü kullanımın hiçbir maliyetinin olmadığını.
- E) Üçüncü plan bulunduğu için kanıt toplamaya gerek kalmadığını.

10. Teknik verim, ahlaki sonuç

Bir teknoloji, işlem başına enerji kullanımını azaltır. Aynı dönemde toplam işlem sayısı artar; toplam enerji kullanımının azalıp azalmadığı ölçülmemiştir. Reklam “İşlem başına azalma, bütün çevresel sorumlulukların yerine getirildiğini kanıtlar.” der.

Hangi eleştiri en güçlüdür?

- A) İşlem başına ölçüm hiçbir konuda bilgi vermez.
- B) Teknik verim artışı bütün kullanıcıların niyetini gösterir.
- C) İşlem sayısı arttığı için toplam enerji mutlaka aynı oranda azalır.
- D) Toplam etki ve başka çevresel sonuçlar ayrıca incelenmelidir; tek gösterge bütün sorumlulukları karşılamaz.
- E) Enerji ölçülüyorsa değer tartışması yasaktır.

11. Ölçütün kapsamı

Bir kurul “Karardan etkilenen canlıların yaşam koşulları dikkate alınmalıdır.” ilkesini kabul eder. Hazırlanan rapor yalnız insanların dinlenme imkânını anlatır; aynı alandaki diğer canlıların yaşam ortamına ilişkin veri içermez.

Kabul edilen ilke ile rapor arasındaki kapsam farkını açıklayınız. İlkeyi uygulamaya yaklaştıracak bir veri ve bir değerlendirme sorusu öneriniz.

12. Belirsizlikten izin çıkarmak

Bir projenin ağır ve geri döndürülemez zarar ihtimali hakkında veri eksiktir. Kurul, bu tür zarar ihtimalinde önce araştırma ve önlem seçeneklerini değerlendirme ilkesini benimsemiştir. Bir üye “Kesin zarar kanıtlanmadı; ilkemize göre incelemeden başlayabiliriz.” der.

Üyenin çıkarımındaki sorun nedir?

- A) Kesin kanıt eksikliği, zarar ihtimalinin yokluğu ve inceleme gereksizliğiyle eşitlemesi.
- B) Belirsizliği kabul ederek kendi ilkesini tam uygulaması.
- C) Veri eksikliği bulunan her projeyi sonsuza kadar yasaklaması.
- D) Projenin kesin zararlı olduğunu ölçmesi.
- E) Her türlü önlemin aynı etkiyi doğuracağını kanıtlaması.

13. Anonim denince

Bir platform isimleri siler ama küçük bir gruptaki tek kişinin yaş, görev ve konum birleşimini herkese gösterir. Bu birleşim kişiyi tanımaya yetmektedir. Tasarımcı “İsim yoksa mahremiyet sorunu da yoktur.” der.

Hangi değerlendirme uygundur?

- A) Küçük gruplarda mahremiyetin hiçbir önemi yoktur.
- B) Veri doğruysa paylaşımın amacı tartışılmaz.
- C) İsim silme her durumda bütün tanınabilirliği kaldırır.
- D) Konum bilgisi varsa bütün veri kullanımları zorunlu yasaklanmalıdır.
- E) Kişi tanınabiliyorsa yalnız isim silmek yeterli değildir; veri birleşimi ve gereklilik değerlendirilmelidir.

14. Yararın ve yükün dağılımı

Kurmaca bir proje kent merkezinde ulaşımı hızlandırırken atık işleme yükünü küçük bir çevre yerleşmeye taşır. Toplam süre kazancı raporlanır; yükü taşıyanların görüşü alınmaz.

Yalnız toplam yarara bakmanın hangi dağılım sorununu görünmez bıraktığını açıklayınız. Karşı görüşü suçlamadan temsil edecek bir cümle ve bir karar ölçütü yazınız.

15. Amaç ölçüte gömülürse

Bir öğrenme uygulaması başarıyı yalnız ekranda geçirilen süreyle ölçer. Öğrencinin konuyu anlayıp anlamadığı kaydedilmez. Tasarımcı “Bu tamamen teknik ölçüttür, eğitim hakkında hiçbir değer seçimi içermez.” der.

Hangi itiraz uygundur?

- A) Teknik ölçütler her zaman yanlış veri üretir.
- B) Süreyi başarı saymak, hangi sonucun önemli olduğuna ilişkin bir tercih içerir, anlama gibi amaçlar dışlanabilir.
- C) Anlama ölçülmediği için öğrencilerin hiçbir şey öğrenmediği kesinleşir.
- D) Ekran süresi artıyorsa bütün eğitim değerleri aynı oranda artar.
- E) Bir ölçütün sayısal olması onu tartışma dışında bırakır.

16. İki boşluğun farklı işi

Bir çevre kararı notu: “Ölçümler projenin hangi etkileri doğurabileceğine ilişkin _____ sağlar. Bu etkiler arasında hangi çıkarların nasıl gözetileceği ise _____ gerektirir.”

Sözcük havuzu: olgusal bilgi, değerleri gerekçelendirme, yalnız renk seçimi.

Boşlukları tamamlayınız. İki bölümün birbirinden ayrı ama ilişkili olduğunu bir örnekle açıklayınız.

17. Karşı gerekçeyi güçlendir

Sav: “Kent merkezinde araç sayısı azaltılmalı.”

Gerekçe: “Yaşam ortamının iyileşmesi önemli.”

Karşı görüşün gerçek gerekçesi, başka ulaşım seçeneği bulunmayan çalışanların erişim güçlüğüdür.

Taslak yanıt: “Karşı çıkanlar yalnız rahatlarını düşünür.”

Taslak yanıt yerine karşı gerekçeyi adil biçimde özetleyiniz. İlk amacı terk etmeden bu kaybı ele alan araştırılabilir bir alternatif öneriniz.

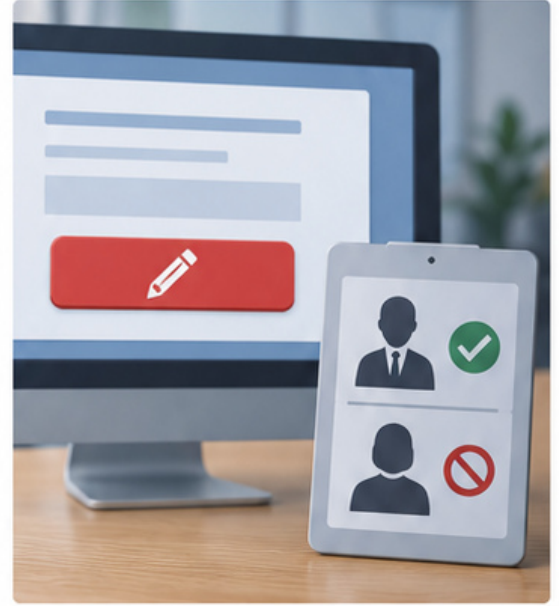

18. İtiraz hakkı ve hata

Bir kurul otomatik kararların hataya açık olduğunu kabul eder ve “Etkilenenler yanlış veriyi düzeltebilmelidir.” ilkesini benimser. Sistemde düzeltme düğmesi vardır ama yalnız karardan etkilenmeyen yöneticiler kullanabilir.

Hangi sonuç ilke ile uygulama arasındaki farkı gösterir?

- A) Düğmenin varlığı tek başına bütün kullanıcılara düzeltme imkânı sağlar.
- B) Yöneticiler düğmeye erişiyorsa öğrenci verilerinde hata olamaz.
- C) İlke yalnız düğmenin rengini belirlemekle ilgilidir.
- D) Karardan etkilenenler için fiili başvuru yolu yoksa teknik özellik kabul edilen ilkeyi karşılamaz.
- E) Sistemin hata yapabilmesi hiçbir zaman kullanılmaması gerektiğini tek başına kanıtlar.

19. Teknolojiyi değerlendirme sırası

Kartlar:

- K — Alternatif tasarımları, gerekçeleri ve beklenen etkileri karşılaştır.
- L — Teknolojinin amacını ve etkilenen grupları belirle.
- M — Uygulama sonuçlarını izle, hatalı varsayımı düzelt.
- N — İlgili verileri ve mahremiyet, erişim, sorumluluk gibi değer çatışmalarını ortaya koy.

İlk değerlendirme için uygun sırayı yazınız. M’de ortaya çıkan yeni bir etki neden önceki aşamaları yeniden açabilir?

20. Kesinlik yoksa tartışma biter mi?

Bir çevre projesinin bazı etkileri için kesinlik yoktur. İki görüş ortaya çıkar:

- A — “Her ayrıntı kesinleşmeden hiçbir sorumluluk tartışılmaz.”
- B — “Belirsizliği açıkça belirtip olası etkileri, geri döndürülebilirliği ve izleme yollarını tartışabiliriz.”

A ve B’yi gerekçe kurma imkânı bakımından karşılaştırınız.

B’nin belirsizliği gizlemeden kullanabileceği iki değerlendirme ölçütü öneriniz.

